

ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕУ ОРТАЛЫҚТАРЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУДАҒЫ РӨЛІ

Алибеков С.К.

Данная научная статья посвящена проблемам социальной адаптации освобожденных из мест лишения свободы. Автор попытался раскрыть значение взаимодействия правоохранительных органов с органами социальной защиты в сфере социальной адаптации, а также, анализировано работа центров социальной адаптации организованных в крупных городах нашей страны.

The Scientific article is dedicated to problem to social adaptation freed from places of the deprivation of the liberty. The Author tried to reveal importance of the interaction law-enforcement organ with organ of social protection in sphere of the social adaptation, as well as, is analyses work centre to social adaptation organized in large city of our country.

Қоғамдық қатынастарды реттеу барысындағы өзінің басты міндеттерін мемлекет талапқа сай атқара алмаса, жеке адамның негізгі құқықтары мен мүдделерін құқыққа қайшы, соның ішінде қылмыстық қол сұғушылықтан тиімді түрде қорғай алмаса қоғамда келеңсіз көріністердің белең ала бастайтындығы түсінікті жағдай.

Өз тәуелсіздігіне ие бола отырып, біздің еліміз аса маңызды саяси, әлеуметтік-экономикалық және құқықтық реформаларды жүзеге асыруға міндетті болатын. Олардың қатарында еліміздің ұлттық құқықтық жүйесін қалыптастыру міндеті де ерекше маңыздылыққа ие еді.

Жоғарыда аталған аса ауқымды және маңызды реформаларды жүзеге асыруда Қазақстанның тәжірибесі де, шын пейілді кеңесшісі де жоқ болатын. Алайда аталған міндеттерді барынша тез және икемді шешу уақыттың өзі қойып отырған міндет саналатын. Елбасы «нарықтың әлеуметтік проблемаларды өзінен-өзі шешіп бере алмайтындығы сияқты әділетті қоғам да декереттермен құрылмайды. Нарықтық романтизмнің немесе құқықтық абстракциялардың кезекті утопиясының торына түсіп қалмас үшін біз халықтың жаппай күтіп отырған нәрселерін парасаттылықпен бағалауға тиіспіз» - деп осы мәселеге ерекше назар аударады [1.63].

Статистикалық мәліметтерге талдау жасайтын болсақ 1995 жылы Қазақстанда 183913 қылмыс оқиғасы тіркеліп 111174 адам қатысқан, 2000 жылы елімізде 150790 қылмыс жасалып оған 99670 адам қатысты болса, ал 2001 жылы 152168 қылмыс жасалып оған 103471 адам қатысқан, 2002 жылы 135150 қылмыс, 2003 жылы 152168 қылмыс, 2004 жылы 143,6 мың қылмыс, 2005 жылы 146,3 мың қылмыс жасалғандығын байқауға болады.

Соңғы жылдардағы мәліметтерге көз жүгірте отырып еліміздегі криминогендік жағдайдың біршама тұрақтанғандығын анық байқауға болатындай. Дей тұрғанмен қылмыстылықтың құрылымындағы, қарқындылығындағы жағымсыз өзгерістерге байланысты жалпы жағдай әзірге өте күрделі күйінде қалып отыр.

Құқықтық статистика мен арнайы есепке алу комитетінің Маңғыстау облысы бойынша басқармасының ақпараттық-статистикалық материалдарында жарияланған деректерге қарағанда Маңғыстау облысы бойынша 2001 жылы 3011 қылмыс, 2002 жылы 2664 қылмыс, 2003 жылы 2374 қылмыс, 2004 жылы 2926 қылмыс, 2005 жылы 2842 қылмыс, 2006 жылы 3071 қылмыс тіркелгендігін байқауға болады. Маңғыстау облысы бойынша қылмыстылық деңгейінің бес жыл ішінде, яғни 2001-2004 жылдар аралығында төмендегендігі байқалғандығымен бұл көрсеткіш 2004 жылдан бастап қылмыс деңгейінің өскендігін анық көрсетеді. Қылмыстардың ашылу көрсеткіші 2001 жылы 79,9%, 2002 жылы 80,2%, 2003 жылы 80,2%, 2004 жылы 77,9%, 2005 жылы 75,6%, 2006 жылы 63,9%, құраған. Осы мерзім аралығында Маңғыстау облысында тіркелген ауыр және аса ауыр қылмыстардың саны 10,41%, артқан немесе 2005 жылы ондай қылмыстардың жалпы саны 663-ті құраса ол көрсеткіш 2006 жылы 732-ні құраған және олардың 202-сі оның ішінде 4 қасақаналықпен адам өлтіру оқиғасы ашылмай қалған. Тіркелген қылмыстардың жалпы санының қатарында ауыр және аса ауыр қылмыстар 23,8%,-ды құраған. [2, 5.].

Сонымен қатар кейбір реттерде қылмыстардың тіркелмей қалуы немесе жәбірленушілердің өздеріне қарсы жасалған қылмыстық қол сұғушылық оқиғасына байланысты құзіретті органдарға хабар бермейтіндігін ескерсек қылмыстылықпен күрес қоғамымыздағы аса өзекті мәселелердің қатарында қалып отырғандығын мойындауымыз керек.

Қоғамдағы қылмыстылықтың алдын алудағы әралуан жүйелердің арасында шешуші маңыз әлеуметтік-экономикалық, ұйымдастырушылық пен басқару, идеологиялық, құқықтық және мәдени-тәрбиелеушілік сияттағы шараларға беріледі. «Құқықтық мемлекеттің дамуын қамтамасыз ететін құралдардың бірі дұрыс айқындалған қылмыстық-құқықтық саясат болып табылады. Біздің елімізде бұл адамды, оның өмірін, құқықтарын, бостандықтарын ең жоғарғы құндылық деп жариялаған Негізгі Заңнан келіп шығады. Заң бұзушыларға қарсы қатаң жазалау шараларынан бас тарта отырып, мемлекет олардың жауапкершілігінің ақылға қонымды түрлерін орнықтырады, ол құқықтық саясаттан және жазаны орындау жүйесін ырықтандырудан көрінеді. Нәтижесінде, егер осыдан біраз ғана бұрын Қазақстан бас бостандығынан айырылғандардың саны жағынан әрбір 100,000 адамға шаққанда АҚШ пен Ресейден кейін дүние жүзінде үшінші орында тұрса, бұл көрсеткіш бойынша ол қазір 24-позицияға түсті» [3.92].

Қылмыстық жазаның қылмыскердің жеке басына әсер етудің құралдарының бірі ретіндегі оның көзқарастары, сенімдері, тәлімдері мен дағдыларын өзгеріске ұшыратудағы объективтік мүмкіндіктерінің және жазаны өтеу барысындағы түзету мен тәрбиелеудің шектері мәселелерін зерттеудің үлкен теориялық және практикалық маңызы бар. Жазаның атқарылуын жүзеге асырушы органдардың қызметінің тиімділігінің негіздері мен көрсеткіштері, шартты-мерзімінен бұрын босатуды қолданудың негіздемесі және жазаның әртүрлі ең алдымен бас бостандығынан айыру мерзімдерінің оңтайлылығы сияқты аса күрделі теориялық және практикалық

мәселелер кешенінің шешілуі аталған тақырыптың қаншалықты терең зерттелуіне негізделеді.

Осы аталған мәселе түзеу мекемелерінен бостандыққа шыққандардың еркіндіктегі өмірге, яғни әлеуметтік ортаға бейімделуінің үрдісін басқаруды шешіп, ұйымдастырудың көптеген мәселелерімен – осындай адамдарды әлеуметтік ортадағы өмірге психологиялық және өнегелілік тұрғыдан дайындау, олардың өмірдің жана жағдайларына барынша тез бейімделуін қамтамасыз ету мақсатындағы оларға мемлекеттік және қоғамдық ықпал етулердің бағыттар мен нысандары туралы мәселелердің шешілуімен өте тығыз байланысты.

Сотталған адамдарды түзету және тәрбиелеудің мүмкіндіктері мен шектері туралы мәселе тек құқықтық ғана емес сонымен қатар ол криминологиялық, психологиялық, педагогикалық болып табылады. Сондықтан берілген мәселені терең зерттеу қылмыстық және қылмыстық-атқару құқықтары, криминология, психология және педагогика сияқты ғылымдардың тұтастай кешенінің мәліметтері негізінде ғана жүзеге аса алады.

Қылмыстық жаза мемлекеттік мәжбүрлеудің ерекше нысаны ретінде сотталған адамдардың түзелуіне, сотталған адамдардың және басқа да тұлғалардың жаңадан қылмыс жасауының алдын алуға қызмет жасауы тиіс. Басқаша айтқанда жаңадан немесе қайталап жасалатын қылмыстардың алдын алу жазаның негізгі әлеуметтік қызметі болып табылады [4, 55.]. Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару заңдарының мақсаттары мен міндеттері ретінде әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру, сотталғандарды түзеу, сотталғандардың да, өзге адамдардың да жаңа қылмыстар жасауының алдын алу осы мақсаттарға сәйкес жазаларды өтеудің тәртібі мен жағдайларын реттеу, сотталғандарды түзеу құралдарын анықтау, олардың құқықтарын, бостандығы мен заңды мүдделерін қорғау, әлеуметтік бейімделуге көмек көрсету бекітілген [5, 3.].

Қылмыстық жазасын өтеп шыққан тұлғалардың әлеуметтік ортаға табысты түрде бейімделуінің аса маңызды факторы олардың еңбек және тұрмыстық мәселелерін шешу болып табылатындығы анық. Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару заңында әртүрлі деңгейдегі әкімдіктер жазаны өтеуден босатылған адамдарға жұмысқа орналасуда және тұрмысын жайластыруда, сондай-ақ әлеуметтік көмектің басқа да түрлерін көрсетуде жәрдемдесетіндігі бекітілген [5, 72.].

Жалпылама түрінде алғанда жұмысқа орналасу және тұрмысын жайластыру дегенді әрбір бостандыққа шыққан адамның жасаған қылмысының сипатына, бас бостандығынан айыру орынында болуының ұзақтығына, жас шамасына, отбасы және тағы да басқа жағдайларына тәуелсіз түрде тұрғын үймен қамтамасыз етіліп және жұмысқа алынуын түсінуіміз керек. Олай болмаған жағдайда ондай адам қаңғыбастыққа, арамтамақтыққа салынып оның аяғы олардың қайталап қылмыс жасауына алып келетіндігі түсінікті. Өмірлік маңызға ие болатын осынау мәселелер жарым-жартылай шешілсе немесе тіптен шешілмеген жағдайда бейімделу

кезеңінің, тіпті табысты түрде жүргізілген психологиялық және құқықтық дайындыққа қарамастан жағымды жағдайда аяқталатындығы туралы әңгіме қозғауға болмайды.

Еңбек және тұрмыс мәселелерін шешудің айқын байланысының бар болуына қарамастан сотталғандарды бас бостандығынан айыру орындарынан бостандыққа шығаруға дайындаудың аталған элементтерін өздерінің мазмұнына ие болатындықтан оларды жеке талдау қажет болады.

Еңбек және тұрмыстық жайластыру термині еңбекпен-түзету құқығы бойынша бұрынырақта жазылған әдебиеттерде кеңнен қолданылады [6, 85.]. Алайда оны құрайтын әрбір элементтің анықтамасы шындығында берілмеген. Еңбекке орналастыру жұмыспен қамтамасыз ету ретінде бірегей түсіндіріледі. Тұрмыстық жайластыру тек күрделірек мазмұнға, өзінің тегінде көп аспектілікке ие болып ғана қоймайды сонымен бірге негізгі орынды иемденеді. Бостандыққа шыққандардың тұрмыстық мәселелерін шешудің аса маңызды бөлшегі болып оларды тұрғын үймен қамтамасыз ету мәселесінің табылатындығымен ерекшеленеді. Баспанасы жоқ адамның жұмысқа орналасып ел қатарлы күн кешуі тіптен мүмкін болмайтын жағдай. Сонымен бірге тұрмысты жайластыру тек тұрғын үй мәселесін шешумен ғана бітпейтіндігі тағы белгілі. Сол себепті әдебиеттерде «тұрғын үй» емес «тұрмыстық» жайластыру терминінің қалыптасуы кездейсоқ емес.

Адамның қоғамдық тіршілік иесі ретіндегі мәнісі оның өзіне жақын адамдармен өзара қарым-қатысында көрініс табады және де ең алдымен олармен байланысқа түсудің ықпалымен өмірлік құндылықтар туралы дұрыс немесе бұрыс ұғымдар, қоғаммен және моралдық тұрғыдан қуатталатын қажеттіліктерді қанағаттандырудың мүмкін жолдары, тиісті мінез-құлық туралы көзқарастар қалыптасады [7, 43.].

Жеке адамның кемшіліктері мен оның тұлға ретінде қалыптасуы жүзеге асқан отбасының кеселдері арасындағы байланыс криминологтармен дәлелденген. Отбасының криминогендікке қарсы фактор ретіндегі рөлі де жалпыға аян [8, 33.]. Қылмыс жасау және сотталу фактісі көп жағдайда отбасының қылмыстық ниеттердің пайда болуы мен жүзеге асырылуына қарсы тұра алмағандығын немесе отбасының өзі белгілі бір шамада осындай ниеттердің пайда болуына бастау болғандығын немесе сырттай бақылаушының рөлін атқарғандығын көрсетеді. Дегенмен де отбасы кез келген адам үшін құндылық болып табылатындықтан сотталған адам үшін тұрмыстың жайлылығы ең алдымен отбасымен байланысты болады.

Түзеу мекемелерінде бостандыққа шыққандардың тұрмысын жайластыруға көмек көрсету мақсатында көптеген істер атқарылуда ол өз кезегінде олардың әлеуметтік ортаға табысты түрде бейімделуі үшін маңызға ие бола отырып және де жазадан босатылғандардың рецидивтік қылмыстылығының алдын алу факторының рөлін атқарады.

Қазақстан Республикасының түзеу мекемелеріндегі тәрбиелік жұмыстардың 2007 жылдың 9 айындағы жәй-күйі туралы шолудың материалдары бойынша көрсетілген мерзім ішінде түзеу мекемелері жергілікті атқарушы билік органдарына сотталғандардың бостандыққа

шығатындығы, олардың тұрғын үйінің, еңбек қабілеттілігінің және мамандықтарының бар екендігі туралы 9242 хабарлама жіберсе, аудандық немесе қалалық ішкі істер органдарына бостандыққа шыққандардың еңбек және тұрмыстық мәселелерін шешу туралы 8881 өтініш жасаған. Олар бойынша 3674 жауап алынған болса оның 2829-ы мәселені негізінен шешудің мүмкіндігі туралы жауап болған [9, 1.].

Қазіргі уақыттағы біздің еліміздегі құқықтық реттеу жүйесінің жазасын өтеп шыққан тұлғаларға өздерінің еңбек етуге, денсаулығын қорғауға, әлеуметтік жағынан қамтамасыз етілуге деген конституциялық құқықтарын толық дәрежесінде жүзеге асыруға кепілдік бермейтіндігін өкінішке орай атап өтуге тиіспіз. Дей тұрғанмен өзін әділетті санайтын қоғам өзінің әрбір мүшесінің тағдырына сергектікпен қарап, оның өмірден лайықты орынын табуына жағдай жасауы тиіс. «Қоғам өзінің әрбір мүшесінен пайдалы азамат жасауға жағдай туғызуы тиіс, ол оның тіпті құлдырауы немесе түзетілуі мүмкін қателіктер жасаған кезінде де ерік-жігерін жұмсауға міндетті. Ендеше, жеке тұлғаның оны әлеуметтік бейімдеу мақсатындағы әсер етулерге құқылы болуы табиғи нәрсе» [10, 260.].

Қазіргі уақытта қалыптасқан мемлекеттік билік органдары жүйесінде негізгі атқарушы билік жергілікті әкімдіктердің қолында екендігі белгілі. Олардың қызметін реттейтін әрекет етуші заңнамада олардың мойынына ондай (жазасын өтеген тұлғаларды жұмысқа орналастыру) міндеттер жүктелмеген. Қазақстан Республикасы қылмыстық – атқару кодексінің 178 – бабында көрсетілген жергілікті әкімдіктердің жазаны өтеуден босатылған адамдарға жұмысқа орналасуда және тұрмысын жайластыруда, сондай-ақ әлеуметтік көмектің басқа түрлерін көрсетуде жәрдемдесетіндігінің бекітілуі шындығын айтқанда, оларды ештеңеге міндеттемейді.

Біздің еліміздегі қазіргі қалыптасқан жағдай қандай дейтін сұраққа жауап іздер болсақ біз бірден аталған мәселені, яғни әлеуметтік бейімдеу мәселесін шешуде соңғы жылдары көптеген алға басушылықтардың, біршама жетістіктердің бар екендігін айтуға тиіспіз. Осы мәселені шешуде 2000 жылғы 16 наурызда қабылданған Қазақстан Республикасы Үкіметінің № 408 Қаулысы шешуші қадам болғандығын атап көрсету керек. Аталған қаулыда белгілі тұрғылықты жері, кәсібі және күн көрістік қаражаты жоқ тұлғаларға әлеуметтік, дәрігерлік және басқалай көмек көрсету және халықтың санитарлық-эпидемиялық саулығын қамтамасыз ету және де қоғамдық тәртіпті нығайту мақсаттарында облыстар мен Астана және Алматы қалаларының әкімдеріне 2000 жылдың 1 маусымына дейін тұрғындар саны 100 мың адамнан асатын қалаларда белгілі тұрағы жоқ тұлғалар үшін әлеуметтік бейімдеу орталықтарын құру туралы ұсыныс жасалған болатын.

Қазақстан Республикасының еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2000 жылдың 25 сәуіріндегі № 99 бұйрығымен бекітілген әлеуметтік бейімдеу орталықтарының қызметін ұйымдастырудың Ережесіне сай орталық орналасқан мекен-жайларда: 1) еркектер мен әйелдердің және жас балалары бар әйелдердің бөлек тұруына арналған бөлмелер; 2) ас әзірлеу немесе ас қабылдауға арналған тұрмыстық бөлмелер немесе асхана; 3)

әкімшілік, кезекшілік, полиция постысы, медициналық қызметкерлерге арналған бөлмелер; 4) жеке заттарды сақтау камерасы; 5) кір жуатын, санитарлық жүйелер; 6) санитарлық тексеріс, жуынатын бөлмелер және дезактивациялау камерасы; 7) оқшаулау бөлмелерінің болуы шарт.

Қоғамдық тәртіпті қорғау, қылмыстың және басқа да құқық бұзушылықтардың алдын алу және оларға уақытында тосқауыл қою мақсаттарында ішкі істер органдарының күшімен бейімдеу орталықтарында полицияның тәулік бойына кезекшілігі ұйымдастырылады және оның жұмыс режимі мен тәртіптері ішкі істер органдарымен бекітіледі. Полициялық постар Орталықтардың әкімшіліктері мен облыстық және қалалық ПД арасындағы келісім-шарттардың негізінде жергілікті атқарушы билік органдарының келісімі бойынша орналастырылады.

Бейімдеу орталықтарының жұмыс режимі және онда тұру ережелері орталықтың директорымен жергілікті атқарушы билік органдарымен келісе отырып бекітіледі.

Тұрғылықты мекен-жайы, кәсібі, күн көріс қаражаты жоқ адамдар соның ішінде бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған осындай санаттағы тұлғалар әлеуметтік бейімдеу орталықтарына өздерінің өтініші немесе күзіретті органдардың жолдамасы бойынша тәулік бойына қабылданады. Әлеуметтік бейімдеу орталықтарында жеке басын куәлендіретін құжаттары жоқ тұлғалар орталық орналасқан жердегі әділет органдарына жазбаша арыз жазу немесе орталықтың директорына өтініш жасау арқылы жеке басын куәлендіретін құжаттарды жасақтай алады. Әлеуметтік бейімдеу орталығына келген әрбір адам міндетті түрде дәрігерлік тексеруден және санитарлық өңдеуден өткізіледі. Төменде көрсетілген аурулары болған жағдайларда адамдар бейімдеу орталықтарына қабылданбауы мүмкін: 1) процестің белсенді сатысындағы туберкулез; 2) жұқпалы аурулар; 3) ауру адамның өзіне және айналасындағы адамдарға қауіптілік туғызуымен айқындалатын мінез-құлықтың бұзылушылығымен қатар жүретін психикалық аурулар; 4) алкагольдық, наркотикалық мас жағдайында болу.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында осындай 21 Орталық ұйымдастырылып жұмыс жасауда. Қазақстан Республикасының еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің аталған өріске қатысты жарияланған мәліметтеріне қарағанда 2003 жылы әлеуметтік бейімдеу орталықтарында болған 1537 адамға жеке басын куәлендіретін құжаттарды алуға жәрдем берілсе 2005 жылы ондай адамдардың саны 2172-ге жеткен. 2003 жылы 1038 адамға бастапқы медико-санитарлық көмек көрсетілсе 2005 жылы осындай адамдардың саны 5708-ге жеткен.

Әлеуметтік бейімдеу орталықтарының жәрдемімен зейнетақы және жәрдемақы рәсімделіп және қалпына келтірілген адамдар саны 2005 жылы 1,7 % ға артқан 2003 жылы олардың жалпы саны 235 адам болса, 2005 жылы 404 адамды құраған. 2003-2005 жылдары әлеуметтік бейімдеу орталықтары 558 адамды дәрігерлік-әлеуметтік мекемелерге, 724 адамды туысқандарына, 224 адамды жатақханаларға орналастырған. Әлеуметтік бейімдеу

орталықтарында еңбекпен қамтамасыз ету мақсаттарында өндірістік шеберханалар ашылып және мамандықтарды игеруге жағдай жасалуда. Республика бойынша әлеуметтік бейімдеу орталықтарының ықпал етуінің арқасында 2003 жылы 1094 адам, 2004 жылы 1137 адам, 2005 жылы 1299 адам жұмысқа орналастырылған болса, 2003 жылы 729 адам, 2005 жылы 874 адам қоғамдық жұмыстарға қатыстырылған. Сонымен бірге әлеуметтік бейімдеу орталықтарында 2003 жылы 23 адам, 2005 жылы 72 адам қайта дайындықтан өткізілген.

Жергілікті жерлердегі әлеуметтік бейімдеу орталықтарының жұмыстарына талдау жасағанда осы өрісте әліде болса шешімін таппаған мәселелердің бар екендігі анық байқалады. Қазіргі уақытта өмірден өз орының таба алмай, нарықтық заманның қатаң заңдарына икемделе алмай қалған тұлғалар үшін аталған бейімдеу орталықтарының маңызы өте зор деп санаймыз. Төменде көрсетілген таблицадан жыл сайын бейімдеу орталықтарына орналастырылған адамдар санының өсіп келе жатқандығын анық байқауға болады.

№ пп	Ұйымдастырылған шаралар	2003 жыл	2004 жыл	2005 жыл
1	Барлық қабылданған адамдар саны	4322	5295	6839
2	Жеке басын куәлендіретін құжат алғандар	1537	2280	2172
3	Дәрігерлік-әлеуметтік мекемелерге орналастыру	193	234	241
4	Туысқандарына орналастырылғандар	300	424	-
5	Жатақханаға орналастырылғандар	159	65	-
6	Кәсіптік көмек көрсетілгендер	2021	2435	2245
7	Жұмысқа орналасуға көмек берілгендер	1094	1137	1299
8	Қоғамдық жұмыстарға жіберілгендер	729	682	874
9	Дайындықтан және қайта дайындықтан өткендер	28	15	72
10	Бейімдеу орталықтары жанындағы өндірістік шеберханаларға тартылғандар	170	601	-
11	Жұмыс жасап тұрған шеберханалар саны	18	21	16
12	Зейнетақы мен жәрдемақыларды рәсімдеуге және қайтадан қалпына келтіруге жәрдем етілді	235	274	404
13	Мүгедектігін анықтауға жәрдем етілгендер	111	131	201
14	Алғашқы дәрігерлік көмек көрсетілгендер	4038	4109	5708

2005 жылдың 1 қаңтарында республикамызда осындай 20 орталық қызмет жасаған, жұмыс жасап тұрған бейімдеу орталықтардың саны бойынша Қостанай, Шығыс Қазақстан, және Қарағанды облыстары алдыңғы орында. Алматы қаласында 250 орындық орталық, Астана қаласында 150, Оңтүстік Қазақстан облысында 128, Семей қаласы мен Жамбыл облысында 100, Қостанай қаласында 75, Ақтөбе қаласында 75, Өскемен қаласында 60, Рудный, Арқалық, Қарағанды, Жезқазған, Павлодар, Көкшетау, Петропавловск, Орал қалаларында және Маңғыстау облысында 50 адамға,

Қызылорда қаласында 30 адамға арналған бейімдеу орталықтары жұмыс жасауда.

Қостанай облысының үш қаласында, яғни Рудный, Қостанай және Арқалық қалаларында жұмыс істеп тұрған бейімдеу орталықтарында 2006 жылдың 1 қыркүйегінде 487 азамат тіркелген олардың ішінде 55-і зейнеткерлік жасқа жеткендер. 2005 жылы Қостанай қаласында орналасқан әлеуметтік бейімдеу орталығында 1100 адам баспана тауып олардың ішінде 514 адамға тіркеуге тұруға және тіркеуден шығуға көмек көрсетілген, 337 адамға жеке басын куәландыратын құжаттар рәсімделген, 304 адам жұмысқа орналастырылған, 60 адамға зейнетақы тағайындалып, 22 адамға мүгедектігі бойынша жәрдемақы алуға мүмкіндік жасалған. Өскемен қаласындағы әлеуметтік бейімдеу орталығында 2000-2003 жылдары 905 адамға жеке басының куәлігі берілген, 585 адам тұрақты немесе уақытша жұмысқа орналастырылған, 626 адам интернаттарға немесе туысқандарына орналастырылып, 248 адамға зейнетақы және әлеуметтік жәрдемақы алуға мүмкіндік жасалған. 2004 жылы әлеуметтік бейімдеу орталығын ұстау үшін облыстық бюджеттен 13,3 млн теңге бөлініп, 646 адамға әлеуметтік қызмет көрсетілген.

Статистикалық мәліметтерге қарағанда республикамыздағы бейімдеу орталықтарының контингенті 70% ішкі істер органдарының көмегімен, 18% тұрғындарды әлеуметтік қорғау органдарының көмегімен, 12% орталыққа өздерінің өтініші бойынша орналасатындығын байқауға болады.

Еліміздің Алматы, Астана, Қарағанды, Өскемен сияқты ірі өндіріс ошақтарында орналасқан әлеуметтік бейімдеу орталықтарыда орын жетіспеушілігі айқын сезілуде. Осыған байланысты облыстарда әрбір 200000 адамға шаққанда 30-50 орындық бір әлеуметтік бейімдеу орталығы ашу мәселесі күн тәртібінде тұр. Кейбір облыстарда әлеуметтік бейімдеу орталықтары елді мекендерден тысқары орналасқан және оларға тек көлікпен және бірнеше рет көлікті ауыстыру арқылы ғана жетуге болады бұл өз кезегінде жол қаражаты жоқ адамдарға қиыншылықтар туғызады. Мәселен, Ақтау қалалық әлеуметтік бейімдеу орталығы қаладан 30 шақырым жердегі Маңғыстау кентінде орналасқан және оның мекен жайын көпшілік адамдар біле бермейді. Сонымен бірге аталған кенттің жаңадан ұйымдастырылған Мұнайлы ауданының орталығы айналуына байланысты қалалық бейімдеу орталығын Ақтау қаласына көшіру мәселесі туындап отыр.

Ақтау қаласының әлеуметтік бейімдеу орталығы 2001 жылы 50 адамға арналып ашылған болса онда қазіргі уақытта 89 адам тұрып жатыр және олардың тек үшеуі ғана түзеу мекемелерінің жолдамасымен орналастырылғандар. Ақтау қалалық халықты жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламалар бөлімінің мәліметтері бойынша түзеу мекемелерінен бостандыққа шыққан адамдарды жұмысқа орналастыру туралы 2006 жылы 96 хат келген болса олардың тек екеуі ғана қалалық жұмыспен қамту орталығына өздері келіп хабарласып жұмысқа орналасқан. 2007 жылдың 9 айында түзеу мекемелерінен 92 хат келген болса қалалық жұмыспен қамту орталығына жазасын өтеп шыққандар арасынан 5 адам

өздері келіп хабарласып олардың төртеуі тұрақты жұмысқа орналастырылған 2 адам жергілікті бюджет есебінен оқып мамандық алған. Сонымен бірге халықты жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламалар бөлімінің қызметкерлерінің сөзіне қарағанда түзеу мекемелеріне келген хаттарда көрсетілген бостандыққа шыққан адамдардың мекен-жайлары көп жағдайда шындыққа сай келмейтіндігін атап көрсету керек. Біздің ойымызша бұл жерде сотталған адамдардың бостандыққа шыққаннан кейінгі оларға қойылуы мүмкін бақылаулардан жалтару мақсатында өздерінің тұрғылықты мекен-жайы туралы бұрмаланған ақпаратты беруінде сияқты.

Жағымды шешілуі өз кезегінде әлеуметтік бейімдеу орталықтарының жұмысын жақсартып қылмыстық жазасын өтеп шыққан адамдардың қоғам өміріне барынша белсенді және табысты кірігуіне мүмкіндік туғызатын мәселелер ретінде төмендегілерді атап көрсетер едік: 1) халық тығыз қоныстанған ірі қалалар мен облыстардығы бейімдеу орталықтарындағы орынның жетіспеушілігі; 2) кейбір бейімдеу орталықтарының елді мекендерден жырақта орналасуы оның өз кезегінде оларға барып-келуде қиындықтарды туындатуы; 3) бейімдеу орталықтарында орналасқандар үшін жаңа жұмыс орындарын ашудағы жетіспеушіліктер; 4) бейімдеу орталықтарының кейбір қызметкерлерінің өздерінің тікелей міндеттеріне адал қарамауы; 5) бейімдеу орталықтарынан босатылған адамдарды арзан әлеуметтік тұрғын үймен қамтамасыз ету мәселесінің шешімін таппауы салдарынан оларды белгілі бір мекен-жайға тіркеу мәселесінің пайда болуы; 6) әлеуметтік бейімдеу орталықтарына орналастырылған азаматтардың санатымен жұмыс жасауда тәжірибесі бар кәсіби психологтар мен әлеуметтік қызметкерлердің жетіспеушілігі.

Аталған мәселелердің оң шешімін табуы қылмыстық жазасын өтеп шыққандардың әлеуметтік ортаға табысты түрде бейімделуіне игі әсерін тигізіп, қылмыстылықтың алдын алуға себепкер бола алады деп санаймыз

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Тарих тағылымдары және қазіргі заман; Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің бес жылдығына арналған салтанатты жиналыста жасалған баяндама. – Алматы. Қазақстан, 1997. – 128 бет
2. Информационно-статистические материалы по итогам 2006 года; Управление комитета по правовой статистике и специальным учетам по Мангистауской области. – Актау, 2006.
3. Назарбаев Н. Қазақстан жолы. – Астана, 2007 – 372 б.
4. Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару кодексі. – Алматы: ЮРИСТ, 2006. – 79 б.
5. Кузнецова Н. Ф. Криминология как наука // Советская юстиция. 1970 г. №2. С. 8.
6. Шмаров И. В. Преодоление отрицательных последствий отбывания уголовного наказания // Сов. гос-во и право. 1977. № 2. – С. 38-42.
7. Сычев Ю. В. Микросреда и личность. – М.: Наука, 1974. – 168 с.

8. Шестаков Д. А. Введение в криминологию семейных отношений. Л., 1980. – 133 с.
9. Обзор о состоянии воспитательной работы в исправительных учреждениях республики за 9 месяцев 2007 года / Астана – 2007г. Управление по воспитательной работе Комитета УИС МЮ РК. 11 с.
10. Ансель М. Новая социальная защита // Гуманистические движения в уголовной политике. – М.: Прогресс, 1970. – С. 68-70.